

PAȘNICUL OXIMORON

REFLECȚII DUPĂ O EXPOZIȚIE

Invițați să trecem pragul unei importante retrospective de arhitectură românească - flămurile albe din fața sălii Dalles menționau defilarea a unui secol de creație, desfășurată între 1891 și 1991, ne puteam întreba ce notă dominantă va fi înlocuit triumfalismul ieftin, atât de strident, de obositor afișat la toate expozițiile cu profil arhitectonic din anii dictaturii.

Cea dintâi, dar nu și unica surpriză frumoasă, a fost să constatăm prezența unui cadru expozițional care, marcat de succesiunea nucleelor ideatice, a sugestiilor de structuri, ba și a anumitor concluzii parțiale, izbutea să rămână un cadru deschis, neliniștit, interogativ, eseistic. Dat fiind titlul revistei pe care o citiți în această clipă, am fi ispițiți să adăugăm și să subliniem: teatral. Dar să nu contrazicem efortul organizatorilor, când tocmai refuzul închistării într-o formulă unică pare să fi fost elementul major al opțiunii respective. Să fi fost o alegere greșită? "Singurul lucru pe care oamenii îl învață din istorie este că oamenii nu învață nimic din istorie" proclamă în răspăr una dintre "legile" clasice ale morfologiei, ilustra colecție de paradoxuri înrudite cu autohtonul haz de necaz, cu risu' plînsu'. Cum stau lucrurile când treci de la istorie la viață și neviața zidurilor, case, palate, mănăstiri, școli, spitale, teatre...? Primeam un răspuns acolo, la sala Dalles. Singura șansă a diacroniei în arhitectură este o bună asigurare a sincroniei operelor respective. Altfel spus, pe limba bunului-simț spus, se evoluează prin comparație, nu prin distrugere, astfel că absolutizarea unui tipar odată cu nimicirea tiparelor precedente este sinucigașă, este "chezășia" efemerității, cu praf și pulberea de rigoare. Ex nihilo nihil.

Iată reperul demn de luat în seamă, păreau a ne avertiza cei ce au muncit la reușita retrospectivei; însă la esența reperului nu țineau să ajungem prin mijlocirea apoteogmei, ci altfel. Cum? Argumentarea lăsa impresia unor pași voit ezitanți. Atenție la această pereche de termeni care se bat cap în cap. Voit ezitanți. Șurii lungi de fotografii, tehnic impecabile, în sepia, procedeu consacrat pentru pelicula memoriei, evocau lucrarea înaintașilor. Clădiri monumentale moștenite din zestrea anilor 1880-1910, din București ca și din restul țării. De altfel o țară încă sfințită de fruntarii strîmbe, impuse de vecinătatea și lăcomia imperiilor. Pînă una alta, în interiorul matricelor stilistice, felurite bariere începeau să se topească și, pierzîndu-și rigiditatea,

deveneau permeabile. Eclectism, un cuvînt spălat de păcate? N-ai decît să-ți păstrezi dubiile teoretice. Dar, cum îți place nespun să revezi, să zicem, "Carul cu bere" (1875, eclectism de romantism neogotic) ori palatul "CEC" (1899, eclectism de școală franceză), îți spui (nu te poți împiedica a-ți spune) că domnii Zsigfrid Kofzinski, respectiv Paul Gottereau vor fi buriți tocmai prin ruperea chingilor/ canoanelor/corsetelor de obîrșie la transplantul forme în mediu românesc. Nu altfel stau lucrurile cu Castelul Peleş, ubicuitatea duhului local era prea vădită, zidirea în enclavă - o iluzie.

Primele generații de arhitecți autohtoni sînt totuși (temeinic) școlii la academiile Occidentului; o ocazie îi reunește în fața lădoiului cu lentilă; iată deci aproape o sută de bărbați serioși, purtînd pălării melon, nasturi mari la paltoanele groase cu guler de blană, încălțări cu ghetre; sînt personajele unei poze imens mărite, da, la proporțiile unui vast iconostas. Perete semnificativ, căci dincolo începe, tainic, slujirea vechilor învățături reînnoite. De astă dată în alb-negru sînt admirate, fiind admirabile, creațiile de temelie ale stilului neoromânesc. Școala Centrală de Fete, Palatul Comerțului din Cetatea Băniei, vila dr. Minovici, Școala de Arhitectură, Arhivele Statului, Ministerul Lucrărilor Publice, devenit, firziu, primăria Capitalei: lăcașuri pe loggiile și sub bolțile căora umbra voievodă a Brâncoveanului era și este, oricînd, mai în dreptul și firescul ei decît silueta meschină a hîrțogarilor, toate fiind oferite culturii, nu paperaseriei... (Detaliu sentimental, am văzut cum închinarea omagială cuvenită arhitecților Mincu, Iotzu, Grigore și Cristof Cerchez, Statie Ciortan, N. Gabrielescu, Petre Antonescu ș.a. luase forma unui buchețel de brîndușe depus de un anonim pe bustul din bronz al ilustrului deschizător de școală. Tuturor, printr-unul.) Uimitor de fertilă calitativ, autodefinirea identității aducea sub reflector planeter valori numărate, dar reprezentative. Au fost reproduse ca atare, reluate în variate tehnici și registre imagistice, de la albumele civilizației românești la sărbătorile filateliei, trecînd prin ilustratele călătorești și, de la o vreme încoace, alindu-și prestigiul filmului documentar. Dar mai era loc.

Pe fondul unui elan constructiv remarcabil, timpul presa cu nevoi multe, tasate, evidențînd, în perioada interbelică, tulburări de creștere și aritmii de vîrstă urbană critică. Profesioniștii planșetei și-au pus atunci întrebări acute, pentru rezolvări apropiindu-și opinia publică, sensibilizînd-o. Au fost

pledoarii publicistice fierbinți, în broșură (Horia Creangă, Marcel Iancu, Octav Doicescu), precum și pledoarii cu fundații și acoperișuri. Cum să integrezi estetic locuințele ieftine într-un oraș al cărui centru se reclamă, tot mai vizibil, din bunăstare? Ion D. Traianescu răspundea convingător, prin casele seminate de el pe strada Clucerului (cartierul Filantropia). Pe urmă, subtil și brutal au intrat în zodia confruntărilor inegale. "Trecutul ne urmărește ca o mireasmă". Șoapta incantatorie a lui G.M. Cantacuzino a fost un splendid îndemn implicit, de suflet, la ocrotirea stăruitor-grațioasă a patrimoniului, cu atât mai de preț cu cît e mai discret, mai învăluitor, inefabil. Nici natura, nici societatea nu i-au dat, vai, meritul răspunsului comprehensiv. Cutremur, bombardamente, apoi un dirisim excesiv compromițînd reconstrucția, inundații și iarăși un cutremur catastrofal, în fine absurdități dictate de megalomanie, ostentație și amatorism atotputernic, cîte avataruri figurate prin coloane frînte în istoria arhitecturii românești prin cinci decenii, exasperante mai cu seamă în epoca stocării de capital politic "din orice"! Încă puțin, și calamitatea capriciilor fără replică la dublul vîrf s-ar fi dovedit mai funestă decît zgîlțirile seismice cu epicentrul în Vrancea. Încît, dacă șantier după șantier am trăit creșterea exponențială a colosului producător de unelte capabile să scoată alt colos și așa mai departe, nu-i mai puțin adevărat că, pentru numeroase și perfect evitabile jefte de piatră străveche și îndumnezită, retrospectiva de la Dalles a echivalat cu un reviem fotografic. Una nu se scade din cealaltă. Căci nu barajul în formă de arc al cutărei hidrocentrale a azvîrlit departe, în chip de săgeată boantă, buldozerul pus să radă de pe fața pămîntului cutare biserică vestită. Hipertrofierea arhitecturii industriale, bicsnică demolare de altare, în loc să denote o incompatibilitate reală, s-au înscris ca probe paralele pentru acuzarea bunului plac, excrescența caneroasă, anarhică, opusă atât materiei, cît și spiritului.

Arhitecții, în condiții atât de vitrege, au dat lupte de ariergardă și au ambiționat să rămînă ei înșiși. Unii au salvat cîte o insuliță primejduită mortal. Alții, de asemenea așteptînd un mai bine, au creat - poate în beneficiul capodoperei amînate - , "arhitectură de sertar", minuțios elaboratele proiecte refuzate la avizare, uneori nici măcar aduse cerberilor ierarhici. Precaritatea nobilei profesiuni sub dictatură și-a găsit o metaforă de neuitat atunci cînd, la 14 luni după decembrie '89, au gîndit și înfăptuit retrospectiva. Originalitate. O parte din exponatele etajului se aflau sub un tavan descojît. Tencuiala jupuită ca o piele, cărămida traumatizată ca o carne, fierul-beton împungînd ca niște oase dislocate, conducte termice amintind un vîlmășag de viscere. Un uriaș ecorșeu al bagdadiei cu funcția sabiei

anticului Damocles! În comparație cu susurul firimiturilor de mortar căzînd de sus, pe machete și pe foi de calc, fin zgornot perceput continuu, chinuitor ca picătura chinezească, ei bine, toate celelalte simboluri, inclusiv - la parter - o greoaie spirală metalică placată cu schițe aburite, păreau atinse de un suflu mai banal.

Libertatea - ce le-a adus arhitecților? Deocamdată, celor stabiliți în străinătate, dreptul de a fi citați, în sfîrșit, cu numele lor auctorial, pentru opera lăsată în țară; un act de justiție morală. E mult, e puțin? Pentru ceilalți, posibilitatea de a face comparații, uneori incomode. Putem zîmbi cum vrem, voios ori pieziș, la grația aleasă de un arhitect din diaspora românească, unul hotărît să împace sonoritatea numelui său de valah cu buclucașă ortoepie a limbii franceze: arhitectul Petre Marinescoux. Tertip? abilitate? Iehamitea momentelor ajunse pătani? Esențialul, altundeva. Pe lîngă multiple merite profesionale atestate prin curriculum vitae, apărarea și poza unei mici construcții cu destinație comercială, abia ivită pe o stradă din Paris. La fațada aceleia, domnul Marinescoux a folosit, în anul 1990, granit sablat, aluminiu anodizat, parasolar din aluminiu, alte structuri metalice, vopsele de lac. De quoi rêver à Bucarest, hein? Din fericire, celor ce nu vor să se expatrieze, mai ales, le stă la dispoziție o cu totul altă pildă. În 1939, cu prilejul Expoziției din New York, un grup de creatori a proiectat Casa României. Feroneria porții, mirobolanță dantelă desigur la locul ei în Mogoșoaia, a făcut furori; actrița Miriam Hopkins a comandat o vilă-copie la Hollywood; autorii pavilionului, arhitecții G.M. Cantacuzino, Octav Doicescu, Petre Grant și Mac Constantinescu, au căpătat cu toții distincția de onoare a orașului cu zgîrie-nori. După care și-au văzut de cariera și de planșeta lor, acasă, bălîndu-și iarăși capul pentru a sincroniza habitatul bucureștean atît cu turnul Telefoanelor cît și cu clopotnița Patriarhiei. Plătită regește (ori nu), vila hollywoodiană a vedetei M.H. n-avea decît să rămînă un pui de cuc, acceptat cu mirare în culbarul altor păsări.

"Încălzire centrală prin abur de mică presiune și ventilațiune prin presiune", scria Dimitrie Maimarolu pe hîrtia bleu a planurilor sale pentru edificiul Cercului Militar. Nu sună minunat? În viața așezărilor omenești, cu accentul pe viață, modernizarea este, se cuvine a fi creștere organică, pe cînd bruscarea se dovedește pernicioasă. Dacă trecutul ne urmărește ca o mireasmă, rezultă că viitorul, venind la întîlnire, nu poate mărșălui ritmic, duruitor, cu genunchii neîndoți. Im-placabilul cavaler își caută dulcea-i iubită, apropiindu-se de ea cu sfiala - o riscă să pară sîngăcie - a pașilor voit ezitanți.

ȘTEFAN IUREȘ

foto: Gheorghe Dumitru